

Σερραϊκά Σύμμεικτα

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ (Ε.Μ.Ε.Ι.Σ)

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2018

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΘ. ΤΣΙΝΤΑΡΗΣ

Ο ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΤΑΦΟΣ Α΄ ΣΤΟΝ ΣΤΑΘΜΟ ΑΓΓΙΣΤΑΣ

Το χρονικό μιας προαναγγελμένης ανασκαφής

Το καλοκαίρι του έτους 1942 μια γιαγιά μαζί με τον μικρό εγγονό της ταξίδευαν καβάλα σε γαϊδουράκι από τον οικισμό της Αγγίστας¹ προς τον οικισμό του Σταθμού Αγγίστας², που εκτείνεται πλησιόχωρα του ποταμού Αγγίτη. Στο σημείο της διαδρομής, όπου ορθώνεται ο τύμβος ενός μακεδονικού τάφου³, αναπτύσσεται μεταξύ τους ο ακόλουθος αποκαλυπτικός διάλογος που συνιστά ενδιαφέρουσα περίπτωση τοπικής λαϊκής παράδοσης, η οποία διατηρήθηκε ζωντανή στην περιοχή της Αγγίστας αιώνες αργότερα:

1. Ο οικισμός της Αγγίστας βρίσκεται στο νοτιοανατολικό τμήμα της Π.Ε. Σερρών με στοιχεία αρχικής αναγνώρισης και σύστασης: Κοινότης Αγγίστης Επαρχίας Φυλλίδος, Δ.16-6-1926, ΦΕΚ. Α 217/1926, πρώην Κοιν. Βιτάστας (1920-1926), Κοιν. Αγγίστας (1926-1997), Δήμ. Πρώτης (1997-2010), Δήμ. Αμφίπολης (2010-έως σήμερα), Θ. Βέρρου, *Τοπωνύμια και διοικητική κατανομή οικισμών της Μακεδονίας*, Θεσ/νίκη 2008, σ. 16. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία οι κάτοικοι του οικισμού ασχολούνται με τη γεωργία, ενώ ο πληθυσμός της Αγγίστας ανέρχεται σήμερα στους 295 μόνιμους κατοίκους. Βλ. Ελληνική Στατιστική Αρχή, www.statistics.gr - Απογραφή 2011.

2. Ο οικισμός του Σταθμού Αγγίστας βρίσκεται στο νοτιοανατολικό τμήμα της Π.Ε. Σερρών και σε απόσταση 5 χλμ. βορειότερα του οικισμού Αγγίστας με στοιχεία αρχικής αναγνώρισης και σύστασης: Κοινότης Σταθμού Αγγίστης Επαρχίας Φυλλίδος, Δ. 4-4-1934, ΦΕΚ. Α 131/1934, πρώην Κοιν. Βιτάστας (1920-1926), Κοιν. Αγγίστας (1926-1934), Κοιν. Σιδ/κού Σταθμού Αγγίστας (1934-1940), Κοιν. Σταθμού Αγγίστας (1940-1997), Δήμ. Αλιστράτης (1997-2010), Δήμ. Ν. Ζιχνών (2010-έως σήμερα). Θ. Βέρρου, *ό.π.*, σ. 343. Στην πλειοψηφία τους οι κάτοικοι του οικισμού ασχολούνται με τη γεωργία, ενώ ο πληθυσμός του Σταθμού Αγγίστας ανέρχεται σήμερα στους 177 μόνιμους κατοίκους, Ελληνική Στατιστική Αρχή, www.statistics.gr - Απογραφή 2011.

3. Με τον όρο μακεδονικοί τάφοι χαρακτηρίζονται τα καταχωμένα, κτιστά και καμαροσκέπαστα ταφικά μνημεία που εντοπίζονται σε όλο τον ελληνικό χώρο και γενικότερα στον ανατολικό μεσογειακό, συνηθέστερα όμως στη Μακεδονία, από όπου και η ονομασία τους. Με βάση τα υφιστάμενα δεδομένα, η πλειοψηφία των μακεδονικών τάφων χρονολογούνται από τα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ. μέχρι και το 4^ο τέταρτο του 2^{ου} αι. π.Χ., διάστημα που συμπίπτει με την περίοδο ακμής του μακεδονικού βασιλείου. Ι. Τουράτσογλου, «Η τέχνη κατά τους ελληνιστικούς χρόνους», *Μακεδονία. 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού*, Αθήνα 1992, σ. 177-178.

- Αυτός ο λόφος παιδούδι μου, δεν ήταν πάντοτε τόσο τρανός.
- Και πώς τράνεψε, γιαγιά;
- Οι Τούρκοι μπρε, βάζαν με το στανιό τους Έλληνες να γκβανούν⁴ χώμα με τους κουβάδες για να τον τρανέψουν.
- Και γιατί τους έβαζαν να το κάνουν αυτό;
- Τι πάει να πει γιατί; Έτσι· για να τους παιδεύουν!

Πολλές φορές σε μια αυθόρμητη στιχομυθία, όπως την παραπάνω⁵, συμπλέκονται αλήθειες και ψέματα, θέτοντας υπό διερευνητική εξέταση τις ακριβείς πηγές άντλησης της πληροφορίας. Στον διάλογο μεταξύ γιαγιάς και εγγονού διατηρείται καταρχήν ένας αληθινός ιστορικός άξονας, ότι ο αναφερόμενος χωματόλοφος δεν είναι φυσικός αλλά τεχνητός, δημιούργημα κάποιων ανθρώπων παλαιότερης εποχής, που εκτελώντας εντολές άλλων τον επιχωμάτωσαν⁶. Σε πολύ μεγάλο βαθμό, αλήθεια είναι και η εκτίμηση ότι κάποιοι άνθρωποι εξαναγκάστηκαν να επιχωματώσουν το προαναφερόμενο σημείο. Η επιχωμάτωση όντως έγινε, προφανώς όμως δεν ήταν υπόδουλοι Έλληνες των χρόνων της Τουρκοκρατίας, αλλά κάποιοι άλλοι υποτελείς είτε δούλοι των επικυρίαρχων Μακεδόνων βασιλέων είτε αιχμαλωτισμένοι Έλληνες της πρώιμης Ελληνιστικής, που στην έκβαση κάποιας ηττοφόρας γι' αυτούς πολεμικής αναμέτρησης κατέληξαν σκλάβοι. Στη συλλογική μνήμη των παππούδων και των γιαγιάδων μας, ωστόσο, διατηρήθηκε ισχυρά ριζωμένη η πεποιθήση ότι αιτία όλων των δεινών που βρήκαν τους Έλληνες ήταν οι Τούρκοι, που ακόμα κι όταν δεν είχαν ουσιαστικό λόγο ενασχόλησης με τους Έλληνες, αρέσκονταν να καταγίνονται με τον παιδεμό τους, έτσι απλά και μόνο για να περνούν την ώρα τους.

Είκοσι πέντε χρόνια μετά, τον Οκτώβριο του 1967 η αρχαιολόγος Χάιδω Κουκούλη, αγνοώντας το περιεχόμενο της παραπάνω στιχομυθίας, θα αποκαλύψει στην ίδια θέση «τρανό» μακεδονικό τάφο, μεγαλεπήβολη κατασκευή του 3^{ου} αι. π.Χ.⁷. Να σημειωθεί ότι ειδικά στον χώρο

4. Κουβαλούν.

5. Πρόκειται για την πραγματική στιχομυθία μεταξύ της Μαρίας Δράμαλη και του δεκάχρονου τότε εγγονού της Άγγελου Δράμαλη, όπως μου μεταφέρθηκε αυτολεξεί από τον ίδιο στις 27-07-2011. Πρόκειται για προφορική μεταβίβαση γνώσης από γενιά σε γενιά, καθώς η γιαγιά Μαρία Δράμαλη άκουσε τη συγκεκριμένη πληροφορία από τους δικούς της γονείς, που με τη σειρά τους την είχαν ακούσει από τους δικούς τους γονείς κ.ο.κ.

6. Προσδόθηκε έτσι στον λόφο η μορφή των υπέργειων τεχνητών τύμβων, που σχηματίζονταν για να δεχθούν στο εσωτερικό τους κάποιον επιφανή νεκρό.

7. Για το χρονικό, τη διαδικασία και τα ευρήματα της ανασκαφής, βλ. Χ. Κουκούλη, «Αγγίστη», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 23 (1968), Β' Χρονικά, Αθήνα 1969, σ. 359-360. Χ. Κουκούλη, W. Höpfer, «Σιδηροδρομικός Σταθμός Αγγίστης, Μακεδονικός τάφος», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 28 (1973), Β' Χρονικά, Αθήνα 1977, σ. 455-459. Χ. Κουκούλη,

της Ανατολικής Μακεδονίας, απ' όπου το ανασκαμμένο μνημείο, η εμφάνιση μακεδονικών τάφων συμπίπτει χρονικά με την επέκταση των Μακεδόνων ανατολικά του ποταμού Στρυμόνα, όταν ο Φίλιππος Β΄ επεξέτεινε τα όρια του βασιλείου του πέραν του Στρυμόνα, φτάνοντας ως τα στενά του Νέστου⁸.

Ως προς την αρχιτεκτονική του τυπολογία, ο τάφος του Σταθμού Αγγίστας αποτελείται από δύο καμαροσκέπαστους χώρους, τον κυρίως νεκρικό θάλαμο και έναν μικρότερο προθάλαμο⁹, αμφότεροι κατασκευασμένοι από συμπαγή τεμάχια εγχώριου πωρόλιθου, αρμολογημένα μεταξύ τους με συνδετικό μαρμαροκονίαμα. Χρήση μαρμάρου πραγματοποιήθηκε μόνο για τα σταθμά της δίφυλλης θύρας εισόδου, ενώ λεπτό στρώμα ερυθρού κονιάματος επιλέχθηκε για το επίχρισμα της εσωτερικής τοιχοποιίας. Τα δάπεδα των δύο θαλάμων φέρουν ομοιότυπη στρώση από λευκά βότσαλα σε κοκκινωπό κονίαμα. Στο βάθος του κυρίως θαλάμου σώζεται η λίθινη κλίνη του νεκρού, στην επιφάνεια της οποίας διατηρούνται ακόμα ίχνη από χρώματα, κυρίως το ερυθρό, χρώμα αρκετά συνηθισμένο για τη συγκεκριμένη θέση και την εποχή του. Σε άλλα σημεία της κλίνης διακρίνονται κυκλικά διακοσμητικά μοτίβο, δύο ζωγραφιστά βούκρα και μια μεγάλη φιάλη¹⁰. Για την ταυτότητα του επιφανούς νεκρού έχουμε ελάχιστα στοιχεία, μ' εξαίρεση τη διαπιστωμένη πληροφορία ότι αυτός ενταφιάστηκε απευθείας, χωρίς να προηγηθεί καύση του σώματός του σε πυρά¹¹. Είναι πιθανό πάντως ο νεκρός να σχετίζεται με το σημαντικό, αλλά αταύτιστο ακόμη, πόλισμα του αντικρινού λόφου της Παλιοκώστρας, ένα πανάρχαιο πόλισμα με συνεχή οικιστική δραστηριότητα από τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. μέχρι και τα ύστερα ρωμαϊκά χρόνια¹².

Εξωτερικά, η πρόσοψη του τάφου είναι ναόσχημη με τριγωνικό α-

«Σιδηροδρομικός Σταθμός Αγγίστης, Μακεδονικός τάφος», *Αρχαιολογικόν Δελτίον* 29 (1973-1974), Β΄ Χρονικά, Αθήνα 1980, σ. 786-787. Βλ. επίσης: Δ. Σαμσάρης, *Σ. Σ. Αγγίστας. Αρχαιολογικά ευρήματα της Ανατολικής Μακεδονίας*, Θεσ/νίκη 1973, σ. 8. Σε ό,τι αφορά τη χρονολόγηση του τάφου, να σημειωθεί ότι η Miller St. τον τοποθετεί με βάση τα αρχιτεκτονικά του στοιχεία στα πρώτα έτη του 2^{ου} αι. π.Χ. St. Miller, *Hellenistic Macedonian Architecture. Its style and painted ornamentation*, 1972, σ. 113-114.

8. Χ. Κουκούλη-Χρυσανθάκη, Γ. Καραδέδος, «Ανατολικά του Στρυμόνα», Εφημ. Καθημερινή. *Επτά Ημέρες. Μακεδονικοί Τάφοι*, Κυριακή 22 Οκτωβρίου 2000, σ. 28.

9. Οι διαστάσεις του νεκρικού προθαλάμου είναι 2 x 4 μ. και του κυρίως νεκρικού θαλάμου είναι 4 x 5 μ.

10. Διεξοδικά για την κλίνη του τάφου της Αγγίστας, βλ. Κ. Σισμανίδης, *Κλίνες και κλινοειδείς κατασκευές των μακεδονικών τάφων*, Αθήνα 1997, σ. 82-85.

11. Κ. Σισμανίδης, *Κλίνες και κλινοειδείς κατασκευές, Κλίνες και κλινοειδείς κατασκευές*, σ. 82, αλλά και Β. Gossel, *Makedonische Kammergräber*, Berlin 1980, σ. 109.

12. Χ. Κουκούλη, W. Höpfner, «Σιδηροδρομικός Σταθμός Αγγίστης, Μακεδονικός τάφος», *ό.π.*, σ. 457.

έτωμα, δωρικό θριγκό και ανάγλυφο επιστύλιο που στηρίζεται σε τέσσερις παραστάδες, οι οποίες φέρουν στο επάνω τμήμα τους κυματιστά επίκρανα. Με συνολικό μήκος 9 μ. και ύψος που φτάνει στα 4,50 μ., ο μακεδονικός τάφος Α΄ του Σταθμού Αγγίστας¹³ ανήκει στα αξιολογότερα ταφικά μνημεία της πρώιμης ελληνιστικής εποχής, απ' όσα τουλάχιστον έχουν εντοπιστεί μέχρι σήμερα στη γη της νοτιοανατολικής μακεδονικής ενδοχώρας¹⁴. Δυο μικρά ανοίγματα στην καμάρα της οροφής του νεκρικού θαλάμου μαρτυρούν ότι ο τάφος συλήθηκε, άγνωστο ωστόσο πότε.

Ιδιαίτερα εντυπωσιακός αποτιμάται πως είναι ο τρόπος δόμησης του μνημείου, καθώς προτιμήθηκε ο υπέργειος τύπος δόμησης. Ο τύπος αυτός συνίσταται στην ανέγερση του ταφικού μνημείου απευθείας πάνω στην επιφάνεια του εδάφους και στην επικάλυψή του από φερτό χώμα, που συσσωρευμένο σε μεγάλες ποσότητες σχηματίζει τύμβο, επίτευγμα μεγαλόπνοο και ευφημία της δημιουργίας ενός τύμβου «τρανού», όσο και το εγχείρημα εκείνων που τον «τράνεψαν».

13. Η προσδιοριστική επισήμανση *μακεδονικός τάφος Α΄*, που προτείνεται από την αρχαιολογική κοινότητα, αποσκοπεί στη διάκρισή του από τον *μακεδονικό τάφο Β΄*, που ανασκάφηκε στην ίδια περιοχή το φθινόπωρο του 1928 στη διάρκεια κατασκευαστικών εργασιών στο δίκτυο της υφιστάμενης σιδηροδρομικής γραμμής. Στο διάβα του χρόνου ωστόσο, το μνημείο παραχώθη και ξεχάστηκε για να ξαναβρεθεί τον Οκτώβριο του 1993, οπότε και μελετήθηκε εκ νέου. Αρχιτεκτονικά πρόκειται για έναν μονοθάλαμο καμαροσκεπή μακεδονικό τάφο, δομημένο επίσης από εγχώριο πωρόλιθο, η χρονολόγηση του οποίου τοποθετείται στο 295 π.Χ. Γ. Καραδέδος, Μ. Μικολαΐδου-Πατέρα, «Πρόταση αποκατάστασης μακεδονικού τάφου Β΄ Σιδηροδρομικού Σταθμού Αγγίστας Σερρών», *ΑΕΜΘ*, Θεσ/νίκη 07-03-2015, υπό δημοσίευση.

14. Μακεδονικοί τάφοι ανάλογης τυπολογίας και χρονολόγησης έχουν ανασκαφεί στα Ν. Κερδύλλια και στην Αμφίπολη Σερρών, στο Οφρύνιο Καβάλας και αλλού.

Η πρόσοψη του μακεδονικού τάφου Α΄ στον Σταθμό Αγγίστας
(φωτογρ. αρχείο: Ωδή Αμφιπόλεως).

Άποψη του τύμβου του μακεδονικού τάφου Α΄ στον Σταθμό Αγγίστας.
(φωτογρ. αρχείο: Ωδή Αμφιπόλεως).

DIMITRIOS A. TSINTARIS

MACEDONIAN TOMB IN THE SETTLEMENT RAILWAY
STATION AGGISTA. THE CHRONICLE
OF ONE PRE-ANNOUNCED EXCAVATION

Abstract

In 1967 Macedonian tomb of the 3rd century BC in a tumulus hill close to the settlement Railway Station Angista was excavated. The facade of the tomb is Doric rhythm, temple shaped with triangular pediment, entablature embossed architrave and wavy capitals supported by pilasters. The monument is internally formed in two vaulted rooms, an antechamber and the main burial chamber, both made of solid pieces of domestic lime stone. In the back of the main chamber the stone bed of the deceased was found, whose surface retained traces of the design and colors of the original decoration. Mosaics of white pebbles are part of the floor decoration in both chambers. For the identity of the prominent deceased we have few facts, with the exception of the fact that he was buried directly, without burning his body in a fire.

Particularly impressive is the way of building the burial monument directly on the surface of the ground and then covering it with portable soil, which has accumulated in large quantities, led to the creation of a large tumulus.

Although the archaeological community initially ignored the existence of a burial monument inside the tumulus, in the loud memories and the collective memory of the elderly inhabitants of the settlement there was always the belief that the dredger was artificial and creation of some people of an earlier age, executing commands from others. This is an interesting case of local folk tradition, which was kept alive and proved true years later.